

çeşidini Selimiye'deki birlik, otuz çeşidini de İstanbul'daki birlik ürettiyordu (*Şer'iyye Sicilleri*, İstanbul Kadılığı, nr. 215, vr. 62^b; BA, *HH*, nr. 135).

XIX. yüzyıldan itibaren büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelen, Avrupa menşeli fabrikasyon imalatın rekabetine karşılık veremeyen, daha ziyade iç pazara, yakın çevreye yönelik faaliyette bulunabilen esnaf teşkilâtı giderek dağılmaya başladı. Tanzimat'tan sonra bazı düzenlemeler yapılarak yeni nizamnameler hazırlanarak esnafın tekrar teşkilatlanmasına çalışıldı. 1879'da açılan İstanbul Ticaret Odası bu gaye ile kurulmuştu. Ancak esnafın kendi derneklerini kurmaları II. Meşrutiyet devrinden sonra yavaş yavaş gerçekleşti, 1913'te gedik ve lonca usulü kaldırıldı. Cumhuriyet devrinde esnafın durumuyla ilgili olarak ilk defa 1924'te Ticaret ve Sanayi Odası Kanunu yayımlandı, 1942'de kanunda değişiklik yapılmış, altı yıl sonra da yeni değişikliklerle esnaf odaları lağvedilmiştir. Bugün, 1953'te Ankara'da kurulan ve 1964'te 507 sayılı kanunla kuruluş kanunu kabul edilen Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Konfederasyonu bütün esnaf derneklerini bünyesinde toplamaktadır. Türk Ticaret Kanunu'nda, "geliri sermayesinden çok emeğe dayanan ve ancak geçimini temin edebilecek kadar kazancı olan kimse" şeklinde tarif edilen esnafın dernek kurması Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın iznine tâbidir ve her esnaf kendi çalışma bölgesindeki derneğe kaydolmak zorundadır. Esnaf ve sanatkar dernekleriyle federasyonlarından oluşan konfederasyonun Türkiye genelinde üye sayısı günümüzde 3 milyon geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *HH*, nr. 135, 15705, 32426; BA, *MD*, nr. 29, s. 60; BA, *Cevdet-İktisat*, nr. 585, 588, 694, 696, 783, 996, 1085, 1750, 1922; BA, *Cevdet-Darphâne*, nr. 1359; *Şer'iyye Sicilleri*, İstanbul Kadılığı, nr. 24, vr. 11^a, 16^b; nr. 65, vr. 16^b; nr. 76, vr. 44^{a-b}; nr. 106, vr. 10^a, 20^a; nr. 135, vr. 2^b vd., 15^a, 57^b, 67^a, 73^b; nr. 154, vr. 28^a, 32^b, 50^b, 53^a, 62^b, 64^a; nr. 194, vr. 19^a; nr. 201, vr. 151^a vd., 188^a vd., 194^a; nr. 215, vr. 62^b; *Şer'iyye Sicilleri*, Galata Kadılığı, nr. 191, s. 343, 566, 590, 593; nr. 311, s. 136, 316, 515; *Kânünnâme-i Sultânî Ber Müceb-i Örf-i Osmânî* (nşr. Robert Anhegger — Halil İnalıcık), Ankara 1956, s. 56; Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfedorân*, s. 93-114; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 28, 42; *1092 Tarihli Esnaf Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. B 2; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 487-674; *1176 Tarihli Esnaf Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. B 10; *Muâhedât Mecmuası*, İstanbul 1294, I, 273; *Mecelle-i Umûr-i Belediyye*, I, 479 vd.; Ahmed Refik [Altınay], *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, İstanbul 1930 — İstanbul 1988, s. 7-8; a.mlf., *Hicrî On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul 1931 — İstanbul 1988, s. 7, 35 vd.; a.mlf., *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1930 — İstanbul 1988, tür.yer.; a.mlf., *Hicrî On Üçüncü Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1930 — İstanbul 1988, tür.yer.; a.mlf., "Fâtih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, VIII-XI/49-62 (1335-37), s. 1-98; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 400-402; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 316, 458 vd., 496; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, II, 689; a.mlf., "Osmanlı Sarayında Ehl-i Hîref (Sanatkarlar) Defteri", *TTK Belgeler*, XI/15 (1986), s. 23-76; M. Çağatay Uluçay, *17. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilâtı*, İstanbul 1942; Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekkilik*, İstanbul 1960, s. 120-124; Özdemir Nutku, *IV. Mehmed'in Edirne Şenliği*, Ankara 1972, s. 73-76; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Ankara 1980, s. 103-109; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya 1981, s. 127-128, 138, 157; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılar'da Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 56-57, ayrıca tür.yer.; a.mlf., "Osmanlı Esnafında Otokontrol Müessesesi", *Ahilik ve Esnaf*, İstanbul 1986, s. 55-76; Mehmet Genç, "Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri", a.e., s. 113-124; Ahmet Tabakoğlu, "Sosyal ve İktisadî Yönleriyle Ahilik", *Türk Kültürü ve Ahilik*, İstanbul 1986, s. 58-72; Yusuf Halaçoğlu, "Ahilik ve Adana Esnaf Teşkilâtı", a.e., s. 197-201; Feridun M. Emecen, "XVI. Asırda Manisa Esnafına Dair Bazı Mülahazalar", a.e., s. 205-210; a.mlf. — İlhan Şahin, "XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı", *Osm.Ar.*, sy. 7-8 (1988), s. 287-308; Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul 1987, s. 73 vd., 80-92; a.mlf., "Ahilik", *DİA*, I, 540-541; Ahmet Kal'a, *Mahmut II. Döneminde Sanayinin İktisadî ve Sosyal Organizasyonunda Tanzimat'a Doğru Yapı Değişimleri* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Gediklerin Doğuşu ve Gedikli Esnaf", *TDA*, sy. 67 (1990), s. 181-187; Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İFM*, XI/1-4 (1949-50), s. 88-102; Sabri Ülgener, "14. Asırdan Beri Esnaf Ahlakı ve Şikâyeti Mucib Bazı Halleri", a.e., XI/1-4 (1949-50), s. 388-396; Nikolay Todorov, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilâtında Bazı Karakter Değişimleri", a.e., XXVII/1-2 (1967-68), s. 1-36; İlhan Şahin, "Ahi Evran Zaviyesi ve Vakıflarına Dair", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, I, İstanbul 1984, s. 327-335; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Cemiyetleri", *İFM*, XLI/1-4 (1985), s. 39-46; Suraia Faroqhi, "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri", a.e., XLI/1-4 (1985), s. 253; Halil İnalıcık, "Osmanlı İdarî, Sosyal ve Ekonomik Tarihleriyle İlgili Belgeler. Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II", *TTK Belgeler*, XIII/17 (1988), s. 1 vd.

AHMET KAL'A

el-ESNÂM

(bk. KİTÂBÜ'1-ESNÂM).

ESNEME

Arapça'daki tesâüb kelimesinin karşılığı olup hadislerde ve ahlâk kitaplarında gerek zihnen gerekse bedenen tembellik, gevşeklik ve dikkatsizliğin tezahürü sayılmış ve tasvip edilmeyen bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Özellikle büyükler karşısında veya bir topluluk içinde esnemek görgü kurallarına aykırı kabul edilmiş, ibadet sırasında esnemek de ibadet âdâbına uygun görülmemiştir.

Âlimler, "Esnemek şeytandır" (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", II, "Edeb", 125; Müslim, "Zühd", 56) anlamındaki hadisi açıklarken burada esnemeye yol açan tembellik, usanma, bıkkınlık, uyuşukluk gibi ciddiyetle bağdaşmayan veya gaflet işareti olan hallerin insana yakışmadığına dikkat çekilmek istendiğini belirtirler. Zebîdî, esnemenin genellikle bedene ağırlık çökmesinin bir sonucu olduğunu, bunun da çoğunlukla tika basa yiyip içmekten ileri geldiğini, bundan dolayı söz konusu hadiste esnemenin şeytana nisbet edildiğini ifade eder (*Tâcü'l-ârus*, "s'eb" md.). Hadisin devamında geçen, "Biriniz esnediği vakit devtama ona güler" şeklindeki açıklamada da yine gaflet halinin kötülenmek istendiği belirtilir.

Hadislerde bir yandan esnemenin ve esnemeye yol açan hallerin önlenmesi tavsiye edilirken bir yandan da buna engel olamayan kimsenin esneme sırasında eliyle ağızını kapatması öğütlenmiştir (Buhârî, "Edeb", 125, 128; Müslim, "Zühd", 56-58). Bu tavsiyenin, esneme sırasındaki hoş olmayan görünüşü gizlemeyi amaçladığı açıktır. Ayrıca bu hadiste, esnerken ağız el veya mendille perdelemek suretiyle vücuda mikrop girmesini yahut vücuttan dışarıya mikrop saçılmasını önleme amacının da güdüldüğü, bu bakımdan söz konusu hadisin tıbb-ı nebevî açısından önem taşıdığı düşünülebilir. Nitekim esneme ile birlikte şeytanın vücuda girdiğini ifade eden hadisteki (*Müsned*, III, 37) şeytan kavramıyla esnerken vücuda girme ihtimali bulunan mikroplar arasında zararlı olmaları açısından bir ilişki kurulmak istenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisānū'l-⁶Arab, "ş³eb" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihāye*, "ş³eb" md.; *Tācū'l-⁶arūs*, "ş³eb", md.; Wensinck, *el-Mu^ccem*, "teşā³ebe" md.; a.m.f., *Miftāhu künūzi's-sünne*, "teşā³üb" md.; *Müs-ned*, III, 37; Buhārī, "Edeb", 125, 128, "Bed³ü'l-⁶halk", 11; Müslim, "Zühd", 56-59; İbn Hacer, *Fethu'l-bārī* (Sa'd), XXII, 424, 429-431.

SELMAN BAŞARAN

ESRAR

(bk. SİR).

ESRAR

İslâm'da keyif verici olarak kullanılması yasaklanan madde.

Kenevir (kendir) bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde olup Türkiye'de **esrar**; İran'da **beng / benc**; Hindistan'da **banga, ganja**; Irak, Suriye ve Mısır'da **haşîş**; Kuzey Afrika'da **kif**; Amerika ve Meksika'da **marijuana** (marihuana) adlarıyla tanınmaktadır.

Kenevir bitkisi (*cannabis sativa*) 0,5-3,5 m. yükseklikte, kısa ve sert tüylü, çift eşeyli, bir yıllık otsu bitkidir. Yapraklar uzun saplı ve 3-7 parçalı, parçalar ise sivri uçlu ve dişli kenarlıdır. Çiçek örtüsü yeşilimsi renktedir. Meyve 3-5 mm. çapında yumurtaya benzer (bazan yassı) sert taneler biçimindedir. Vatanının Orta ve Batı Asya olduğu sanılmaktadır. Lif, tohum veya uyuşturucu madde elde etmek amacıyla ılıman bölgelerde çok eski çağlardan beri yetiştirilmekte oluşu gerçek vatanının tesbitini güçleştirmektedir.

Kenevir, biçim özellikleriyle yetiştiği bölgelere ve kimyasal yapısına göre başlıca iki türe ayrılmaktadır. 1. Lif keneviri (*cannabis sativa*). Kuzey Avrupa ve Amerika ülkelerinde lif veya tohum elde etmek için geniş ölçüde yetiştirilen bir türdür. Uç kısımlarında % 0,3 oranından daha az bir miktarda aktif madde taşır; bu sebeple uyuşturucu etkisi çok zayıftır. 2. Hint keneviri (*cannabis indica*). Bilhassa Güney Asya, Afrika, Orta ve Güney Amerika'da yetiştirilmektedir. Uç kısımları % 0,3 oranından daha yüksek miktarda aktif madde taşır. Uyuşturucu etkisi yüksektir; esrar bu türden elde edilir. Ancak bu ayırım çok belirgin ve kesin değildir. Yetiştirilen bitkiler, toprak ve iklim şartlarına göre uyuşturucu reçine bakımından çok zengin veya fakir olmaktadır. Aynı tohumdan aynı tar-

lada yetiştirilen bitkilerin, uyuşturuculuk yönünden etkisiz ve çok etkili olma sınırları arasında değişen bir fizyolojik yapıya sahip oldukları görülmektedir. Bundan dolayı Hint kenevirinin, lif kenevirinin sıcak ve kurak bölgelerde yetişen bir cinsi olduğunu kabul eden görüşler bulunmaktadır.

Esrarın etkili maddesi, kenevir bitkisinin çiçek durumları ve genç yapraklarında bulunan tüylerin taşıdığı reçinemsi madde içinde bulunur. Çiçek durumlarındaki reçine miktarı bitkinin kökenine ve yetiştirme ortamına bağlıdır. Reçine miktarı Hindistan kökenli kenevirlerde % 10-20 arasındadır. Avrupa ülkelerinde yetişen bitkiler ise ancak % 5 (bazan % 1-2) oranında reçine taşımaktadır. Türkiye'de yetişen kenevirlerin Karadeniz bölgesi hariç ortalama % 10 reçine taşıdıkları tesbit edilmiştir.

Kenevir reçinesinden elli kadar "kannabinoid" sınıfı birleşik elde edilmiştir. Bunların içinde en önemli psikotrop etkiye, "delta 9-Tetrahidrokannabinol (THC)" veya diğer bir numaralama yöntemine göre "delta 1-Tetrahidrokannabinol" adlı türevin sahip bulunduğu gösterilmiştir. Lif keneviriyle Hint keneviri arasında belirgin biçim farkları bulunmadığından bu iki tip kenevir türünü birbirinden ayırmak için genç yaprakların taşıdığı THC miktarı eşik olarak alınmaktadır. Genellikle % 0,3 veya 0,5 oranından daha yüksek miktarda THC taşıyan bitkiler Hint keneviri, daha düşük bir oranda THC taşıyan bitkiler ise lif keneviri olarak kabul edilmektedir.

Anadolu'da kenevir ekimi bilhassa Karadeniz (Amasya, Çorum, Gümüşhacıköy, Merzifon, Ordu, Samsun ve Taşköprü), Batı Anadolu (Burdur, Kütahya, Ödemiş ve Tire) ve Doğu Anadolu (Malatya, Şanlıurfa [Birecik, Suruç]) bölgelerinde yapılmaktadır. Türkiye'nin değişik bölgelerinden toplanan örnekler üzerinde uyuşturucu etkiye sahip madde tayinleri sonunda bu kenevirlerin çiçek durumlarındaki THC miktarının 0,18-3,40 mg/g arasında değişmekte olduğu tesbit edilmiştir. THC miktarı bakımından Türk kenevirleri, Karadeniz bölgesinde yetiştirilenler hariç Hint keneviri bölümü içinde bulunmaktadır. Türkiye'de esrar elde etmek için kenevir ekimi, esrar imali, ithali ve ihracı, 12.6.1932 tarih ve 2313 sayılı kanun uyarınca yasaklanmıştır. 25.5.1979 tarih ve 2336 sayılı kanunla yapılan deği-

şiklik sonucu Türkiye'de her türlü kenevir ekimi izne bağlanmış ve izinsiz olarak ekilen kenevirin yok edilmesi kararlaştırılmıştır.

Kenevir preparatları (hulâsa ve tentür) ağır kesici bir etkiye sahiptir. Özellikle mide ve bağırsak ağrılarını ve yarım baş ağrılarını gidermek için kullanılmış, ancak alışkanlık yaptığı kanaatiyle bugün tedavi amacıyla kullanımı terk edilmiştir.

Uyuşturucu madde olarak esrar kullanılanlarda önce zevkli bir sarhoşluk meydana gelir; sonra hayal görme dönemi başlar. Bu hayaller bazan hoş, bazan da korkunçtur; bazan her şey çok küçülmüş veya çok büyümüş olarak görünür. Esrar sarhoşluğunda kişi rüyada gibi gördüğü hayallerle yaşar. Meselâ kendini kuş zanneder, uçmaya kalkar ve pencereden atlar. Zaman esrar içenlere uzun görünür. Hayaller döneminden sonra uyku gelir. Uyku bazan sakin, bazan da rüyalı olur. Uykudan sonra yorgunluk ve sersemlik olmaz. Uzun süre kullananlarda esrar zehirlenmelerine sık rastlanır. Bunlarda iradesizlik, dikkat gücünün kaybolması ve çevre ile ilişkiyi kesme şeklinde beliren ruhî ve bedenî çökme görülür. Renk soluk, gözler fersiz, hareketler kuvvetsiz ve yavaştır. İştah kesilir, vücut zayıflar, titremeler olur, cinsel güç ve duyarlılık azalır. Sonunda delilik gelir. Bir kısmında erken bunama başlar ve bunlar ömürlerini akıl hastahanelerinde tamamlarlar. Yüksek miktarlarda esrar alınması neticesinde ölümlerle sonuçlanan olaylar görülmüştür. Esrar içilen odada bulunan, ancak içmeyen kişiler de odada bulunan dumanı teneffüs ederek esrarın etkisinde kalırlar. Bu olaya "duman altı olmak" denir. Esrar içilen odada bulunan küçük çocuklar özellikle etkilenmektedirler. Anne veya babasının esrar içtiği odada bulunan küçük çocukların esrar dumanı ile zehirlenerek hayatlarını kayb ettikleri de görülmüştür.

Esrarın gerçek anlamda bir bağımlılık yapmadığı bilinmektedir. Buna karşılık en büyük tehlikesi, zehirlilik oranı esrara nisbetle çok daha yüksek olan morfin, eroin vb. uyuşturucu maddelerin kullanımına ortam hazırlamasıdır. Uyuşturucuya esrarla başlayanlar bir süre sonra bunun etkisini yeterli bulmaz, eroin ve buna benzer sentetik uyuşturucu maddelere geçerler.